

Manifest Niebinarnej Polszczyzny

Jako Rada Języka Neutralnego zawsze stroniłośmy od preskrytywizmu. Teraz jednak zebrano się wystarczająco dużo powodów, byśmy opowiedziały się po stronie konkretnych form i rodzajów gramatycznych. Nie oznacza to oczywiście, że jakkolwiek je narzucamy ani że odrzucamy pozostałe; ale widząc wśród osób korzystających z naszych materiałów przytłoczenie mnogością możliwości, chcielibyśmy wprost zasugerować, które pomysły na neutralny płciowo język zdają się według naszych obserwacji oraz badań¹ mieć największy potencjał, by stać się „domyślnymi”, normatywnymi formami gramatycznymi.

Widząc również, jak wielka jest wśród osób niebinarnych potrzeba legitymizacji form, których chcą używać, a wśród osób sceptycznych niechęć do form nienormatywnych, apelujemy do Rady Języka Polskiego, osób językoznawczych, tłumaczących, nauczycielskich i innych osób z autorytetem, aby w swoich wypowiedziach oraz przy tworzeniu rekomendacji, gramatyk, słowników i innych materiałów brały pod uwagę potrzeby społeczności osób niebinarnych oraz niniejszy Manifest.

A. Osoby niebinarne

1. Osoby niebinarne zasługują na szacunek i akceptację

Zarówno płeć biologiczna² jak i społeczno-kulturowa³ wymykają się binarnemu podziałowi kobieta/mężczyzna. Istnienie osób niebędących ani kobietami, ani mężczyznami jest faktem.

Osoby niebinarne, tak jak wszystkie inne, zasługują na szacunek – także dla swojej tożsamości płciowej. Nie musimy jej dogłębnie rozumieć, nie musimy znać się na każdej mikroetykiecie – ale powinniśmy przynajmniej zwyczajnie wierzyć tym osobom, że są takiej płci, jakiej mówią, że są.

Niestety polszczyzna w bardzo wielu obszarach narzuca nam precyzowanie płci – czy to własnej, odbiorczyń, czy osób trzecich – i robi to wymuszając w takich przypadkach jeden z dwóch rodzajów gramatycznych: męski lub żeński. Dla wielu z nas jest to przykre, pogłębiające dysfориę płciową, i wręcz zmusza nas do kłamania w niemal każdym zdaniu na temat naszej własnej płci.

¹ <https://zaimki.pl/blog/spis-2021>

² <https://twitter.com/RebeccaRHelm/status/1207834357639139328>

³ <https://medium.com/thsppl/the-third-gender-867b550af81c>

Dlatego jako społeczność pracujemy nad tworzeniem i popularyzowaniem pomysłów na uczynienie języka bardziej inkluzywnym, a mniej binarnym i mniej poddanym męskiej dominacji językowej.

Respektowanie naszych zaimków (i innych form) – czy to normatywnych, czy tych, które niniejszy manifest postuluje uczynić normatywnymi, czy też wszystkich pozostałych – jest wyrazem szacunku. Zwracanie się do kogosia tak, jak sobie życzy, to wręcz podstawa relacji społecznych. Tak jak nie nazwiemy znajomej imieniem, którego nie nosi czy nie lubi, tak samo nie zwracamy się do niej formami gramatycznymi, których nie znosi.

Celowe złoptczenie⁴ (misgendering) to przejaw nienawiści i transfobii.

2. Rodzaj neutralny na równi z męskim i żeńskim

Polszczyzna posiada już trzeci rodzaj gramatyczny w liczbie pojedynczej – rodzaj neutralny⁵. Niestety ze względu na brak powszechnego użycia go w odniesieniu do ludzi jest często odbierany jako „upupiający” i podawana w wątpliwość jest jego poprawność.

Już w 2003 roku Rada Języka Polskiego wydała opinię⁶ na temat form „byłom”, „byłoś”, w której uznała je za „systemowo poprawne, lecz w zasadzie należą[ce] do klasy form potencjalnych, nieużywanych na co dzień”. Teraz, gdy świadomość istnienia osób niebinarnych przebija się powoli do głównego nurtu, te poprawne systemowo formy jak najbardziej zaczynają być używane na co dzień, a osoby językoznawcze wyrażają dla nich poparcie: wśród nich na przykład prof. Jerzy Bralczyk w komentarzu dla WP.pl⁷ czy prof. Iwona Sadowska w nadchodzącym wydaniu swojej gramatyki języka polskiego⁸. Dzięki naszym staraniom polska Wikipedia listuje⁹ już pierwszo- i drugoosobowe formy neutralne czasu przeszłego na równi z rodzajem męskim i żeńskim. W przeprowadzonym przez nas Niebinarnym Spisie Powszechnym¹⁰ rodzaj neutralny zdecydowanie dominuje wśród alternatywnych form językowych.

A zatem zarówno pojawiający się i rosnący uzus, jak i opinie osób językoznawczych, w połączeniu z faktem, że jest to rodzaj gramatyczny już w języku istniejący (a łatwiej lekko przesunąć zakres znaczeniowy niż stworzyć i upowszechnić coś zupełnie nowego, jak np. dukaizmy¹¹) zdają się sugerować, że dobrą rekomendacją jest polecenie osobom niebinarnym szukającym sposobu na wyrażenie siebie, a także osobom tłumaczącym na polski np. angielskie singular „they”, rodzaju neutralnego jako dobrej i względnie akceptowanej alternatywy do form binarnych.

⁴ <https://zaimki.pl/terminologia#złoptczenie>

⁵ <https://zaimki.pl/ono>

⁶ https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=317:byom-byo&catid=44&Itemid=208

⁷ <https://ksiazki.wp.pl/w-tvp-wysmiewali-osoby-niebinarne-profesor-bralczyk-rozumie-dlaczego-6616979703601760a>

⁸ <https://gufaculty360.georgetown.edu/s/contact/00336000014RaQuAAK/iwona-sadowska>

⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Czas_przeszły?stableid=62668446

¹⁰ <https://zaimki.pl/spis>

¹¹ <https://zaimki.pl/onu>

3. Neutratywy jak feminatywy

Neutratywy¹² to słowa ukute na neutralne wersje słów nacechowanych płciowo, analogicznie do feminatywów, czyli wersji żeńskich, na przykład:

- [ten] fan, [ta] fanka, [to] fanko
- [ten] twórca, [ta] twórczyni, [to] twórcze
- [ten] pracownik, [ta] pracownica, [to] pracownicze

Postulujemy, by były umieszczane w słownikach i używane do opisywania osób niebinarnych, które sobie tego życzą.

4. Nazwa „rodzaj neutralny” zamiast „nijaki”

Słowo „nijaki”, w odniesieniu do ludzi, jest zwyczajnie paskudne. Jest wykluczające. Odczuwczające. Kojarzy się¹³ przeciętnością, bezbarwnością, bylejakością, nudą i mdłościami. Problem ten jest zauważany w pracach naukowych¹⁴ i przez współpracowników Rady Języka Polskiego¹⁵.

Dlatego proponujemy alternatywę, pochodzącą od łacińskiej nazwy tego rodzaju gramatycznego: neuter. Czyż „rodzaj neutralny” nie brzmi zdecydowanie piękniej?

B. Język neutralny płciowo

1. Formy z iksem przy zwrotach do osób o nieznanej płci

Powyższe postulaty dotyczą osób niebinarnych szukających sposobu na wyrażanie siebie w binarnym do bólu języku polskim. Nie jest to jednak jedyny obszar, w którym silne zgenderyzowanie języka oraz męska dominacja językowa są widoczne i problematyczne.

Często zwracamy się do osoby, której płci nie znamy, na przykład w reklamach skierowanych do szerokiej grupy odbiorczej czy w emailu wysłanym na adres zbiorowy, który może odczytać osoba, której zupełnie nie znamy.

Do takich sytuacji najlepszą opcją zdają się być formy z iksem¹⁶ zastępującym nacechowane płciowo morfemy. Wśród form ze znakiem zastępującym to właśnie iksy są najczęściej używane przez osoby respondenckie naszego Niebinarnego Spisu Powszechnego.

¹² <https://zaimki.pl/neutratywy>

¹³ <https://www.synonimy.pl/synonim/nijaki/>

¹⁴ <https://journals.umcs.pl/et/article/view/6367/pdf> [str. 117-118]

¹⁵ <https://youtu.be/HOQazoVKf3c?t=1859>

¹⁶ <https://zaimki.pl/onx>

Nie zakładaj, że nieznajoma osoba, do której się zwracasz, jest mężczyzną. Przycisk „zapomniałem hasła” na Twojej stronie możesz przemianować na „zapomniałam hasła”. Twój transparent może mówić „nigdy nie będziesz szłx samx” zamiast form nacechowanych płciowo.

2. Mnogi rodzaj neutralny przy zwrotach do grupy osób, niezależnie od ich płci.

Normatywna polszczyzna wymusza zwracanie uwagi na płeć osób członkowskich grupy do której / o której mówimy. I rozróżnia w tej kwestii wyłącznie dwie możliwości: grupę złożoną wyłącznie z kobiet oraz... wszystko inne. A więc zwracając się do stu uczestniczek konferencji powinniśmy użyć form niemęskoosobowych, np. „zrobiłyście”, ale gdy dołączy do nich chociaż jedna osoba niebędąca kobietą, należy przestawić się na formy męskoosobowe, np. „zrobiliście”.

Jest to nie tylko dziwne, ale też wykluczające, cementujące męską dominację językową, i wymaga znania płci osób członkowskich grupy, mimo że w wielu przypadkach nie mamy jak jej znać. Męskość nie powinna być czymś „domyślnym”. Nie każda grupa mieszana chce używać męskich form.

Dlatego proponujemy nową opcję, która nie ma istniejących konotacji z żadną płcią, i może być używana wobec każdej grupy osób, bez zastanawiania się nad ich płcią czy zaimkami. Opcją tą jest liczba mnoga rodzaju neutralnego: „ja zrobiłom” → „my zrobiłośmy”; „ono zrobiło” → „ona zrobiły”.

Wprawdzie nie jest to forma „poprawna systemowo” jak pojedynczy rodzaj nijaki, ale została stworzona w analogii do niego, jest spójna, logiczna, i łatwa do zrozumienia i stworzenia.

3. Neutralne zaimki: nieokreślony, przeczący, pytający, względny, upowszechniający

Męska dominacja językowa w polszczyźnie przejawia się między innymi tym, że nawet jeśli nie mówimy o żadnej konkretnej osobie – to i tak zakładamy, że jest to mężczyzna. Zaimki jak „ktoś” czy „nikt” narzucają całemu zdaniu rodzaj męski.

Proponujemy zatem, by tego typu zaimki¹⁷ miały alternatywną formę – w rodzaju neutralnym. Na przykład:

- Czy ktosio wrzuciło już posta o spisie powszechnym?
- Nikto nie zrobiło zadania domowego.
- Kto zrobiło ten bałagan?
- Każde chciało spróbować.
- Wszystkie byłośmy pod wrażeniem.

¹⁷ <https://zaimki.pl/ktosio>

4. Osobatywy na określenie zawodów (itp.) nieznanych osób

Choć konkretna osoba może chcieć być opisywana jako „dziennikarz”, „dziennikarka”, „dziennikarcze”, „dziennikarzu”, czy jeszcze inaczej, tak dla osób o nieznaney płci lub dla grup mieszanych lepiej jest użyć formy, która w ogóle na płeć nie wskazuje – jak określenie „osoby dziennikarskie”.

Formy takie, które analogicznie do maskulatywów, feminitywów i neutratywów nazwałośmy „osobatywami”. Są normatywne i proste do stworzenia i zrozumienia.

5. Unikanie form nacechowanych płciowo

Na naszej stronie zbieramy również inne pomysły¹⁸ na unikanie form nacechowanych płciowo, na przykład za pomocą zmiany podmiotu zdania, użycia strony biernej, form bezosobowych, mnogich, itp. Serdecznie zachęcamy do zapoznania się z nimi i używania ich w codziennej mowie.

Podsumowując

- Szanujmy osoby niebinarne, ich płeć i zaimki. Misgendering to przemoc werbalna.
- Jeśli wybierasz zaimki dla siebie lub postaci niebinarnej, którą tłumaczysz, to polecamy rodzaj neutralny i neutratywy.
- Zamiast „rodzaj nijaki” mówmy „rodzaj neutralny”.
- Przy zwracaniu się do osoby o nieznaney płci preferujemy formy z iksem i osobatywy.
- Mówiąc o grupie osób, używajmy mnogiego rodzaju neutralnego.

— Rada Języka Neutralnego

¹⁸ <https://zaimki.pl/unikanie>

